

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง เทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง และเพื่อศึกษาผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง

ประชากรที่ศึกษาในที่นี้ ได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลความสามารถในการเผชิญอุปสรรคในครั้งนี้ ได้แก่ เด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งในเทศบาลตำบล เกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งที่มีอายุตั้งแต่ 10-15 ปี ที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ จำนวน 30 คน

1. เทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ประเภทคือ

1.1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร หลักฐาน ได้แก่ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมแนะแนว และความสามารถในการเผชิญอุปสรรค

1.2 ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่

1) สถานการณ์ของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งในเทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

2) ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งในเทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

3) แนวทางการพัฒนาชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนจากการสนทนากลุ่มของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งในเทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กเยาวชน โดยให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินและตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหาและความเหมาะสม หลังจากนั้นได้นำชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง เป็นการพัฒนาชุดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กเยาวชนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในเทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน ได้แก่ ปลัดเทศบาลตำบลเกาะคา นักพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลเกาะคา กรรมการเด็กและเยาวชน จำนวน 10 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน นักวิชาการศึกษา จำนวน 2 คน และผู้ปกครอง จำนวน 2 คน และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนจำนวน 2 คน เพื่อทำการสนทนากลุ่มในการหาแนวทางการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง พัฒนาเป็นชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง มีชื่อชุดกิจกรรมว่า “เยาวชน 4.0 เรียนรู้ ต่อสู้อุปสรรค” ประกอบไปด้วยกิจกรรมย่อยทั้งหมด 6 กิจกรรม โดยที่แต่ละกิจกรรมจะมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดกระบวนการคิดที่สนองต่อสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคในชีวิต ทักษะการคิดแก้ปัญหา ตลอดจนการคิดเชิงบวกและการมองโลกในแง่ดี เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจะได้พัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ การคิดวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่เผชิญ เข้าใจปัญหา ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาหรืออุปสรรคที่เผชิญได้ 2) ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง หลังจากที่ได้วิจัยได้นำชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง “เยาวชน 4.0 เรียนรู้ ต่อสู้อุปสรรค” ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งคือไม่ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดา จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นเป็นฐานตามจำนวนกิจกรรมทั้งหมด 6 กิจกรรม โดยที่กลุ่มตัวอย่างทั้ง 30 คน จะได้เข้าร่วมกิจกรรมจนครบทั้งหมด 6 กิจกรรม เป็นระยะเวลา 2 วันๆ ละ 3 กิจกรรม และสุดท้ายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรมแล้ว ได้ทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มตัวอย่าง โดยก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง กลุ่มตัวอย่างจะได้ทำแบบประเมินความสามารถในการเผชิญอุปสรรคจำนวน 30 ข้อ ประกอบไปด้วยการประเมินด้านการควบคุมสถานการณ์ ด้านความสามารถในการแก้ปัญหา และด้านการคิดเชิงบวกและการมองโลกในแง่บวก สามารถอธิบายผลได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีจำนวน 30 คน เป็นเพศชาย จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 46.67 และเป็นเพศหญิง จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 53.33

อายุของกลุ่มตัวอย่างอยู่ระหว่าง 10 – 15 ปี อายุ 10 ปี มีจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 อายุ 11 ปี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 อายุ 12 ปี จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 อายุ 13 ปี

จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 อายุ 14 ปี จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 36.67 และอายุ 15 ปี จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.32

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับปู่ย่า จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 26.67 อาศัยอยู่กับตายาย จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.33 อาศัยอยู่กับลุงป้า จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.33 อาศัยอยู่กับน้าอา จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 และอาศัยอยู่กับคนอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้น จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00

กลุ่มตัวอย่างกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 ประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.67 ประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.67 มัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 มัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20.00 มัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 36.67 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.32

ผลการประเมินความสามารถในการเผชิญอุปสรรคก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง “เยาวชน 4.0 เรียนรู้ ต่อสู้อุปสรรค” ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมผลการประเมินความสามารถในการเผชิญอุปสรรคมีค่ารวมเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.21 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.87 ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคด้านการคิดเชิงบวกและการมองโลกในแง่ดีอยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเข้าร่วมกิจกรรมผลการประเมินความสามารถในการเผชิญอุปสรรคมีค่ารวมเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.96 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.82 ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคด้านการคิดเชิงบวกและการมองโลกในแง่ดีอยู่ในระดับมาก จะเห็นได้ว่าความสามารถในการเผชิญอุปสรรคด้านการคิดเชิงบวกและการมองโลกในแง่ดีของกลุ่มมีการพัฒนาขึ้นจากก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด

อภิปรายผล

การพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง เป็นการพัฒนาชุดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเด็กเยาวชนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน และยังได้แนวทางจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง ทั้งหมด 6 กิจกรรม ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะมีวัตถุประสงค์และสาระสำคัญในการเสริมสร้าง

ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการควบคุมสถานการณ์ ด้านความสามารถในการแก้ปัญหา และด้านการคิดเชิงบวกและการมองโลกในแง่ดี ซึ่งมาลิณี จุโฑปะมา (2552) กล่าวว่า กิจกรรมแนะแนวเป็นกระบวนการช่วยเหลือให้บุคคลแต่ละคนตระหนักในคุณค่าของตนที่มีอยู่ประจำตัว สามารถวางแนวทางชีวิตของตนเองได้อย่างฉลาดและรอบคอบ รู้จักเหตุผลในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา ตลอดจนรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่อความสุขความสำเร็จในชีวิต อันเป็นผลทำให้เกิดการพัฒนาตนให้รู้จักช่วยตนเองหรือพึ่งตนเองได้ และนิรันดร์ จุลทรัพย์ (2554) กล่าวถึงหลักการแนะแนว คือ การวางแผนที่จะช่วยเหลือบุคคลทั้ง 3 ลักษณะด้วยกันคือ มุ่งให้บุคคลได้เกิดการพัฒนาด้านต่างๆ มุ่งป้องกันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคล และมุ่งช่วยแก้ไขปัญหานั้นๆ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือส่งเสริมให้บุคคลมีพัฒนาการสูงสุดของสมรรถภาพในแต่ละคนทั้ง ในด้านร่างกาย สังคม อารมณ์และสติปัญญา โดยมุ่งให้บุคคลได้เกิดการพัฒนาด้านต่างๆ มุ่งป้องกันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลและมุ่งช่วยแก้ไขปัญหานั้นๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว โดยที่บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเอง รู้จักเลือกตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาอย่างฉลาด ทั้งนี้ในการพัฒนาชุดกิจกรรมนอกจากพัฒนาจากหลักการและกระบวนการแนะแนวแล้วยังได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวอีกด้วย

การนำหลักการและกระบวนการทางการแนะแนวมาพัฒนาเป็นกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกต้องซึ่งมีความเหมาะสม เนื่องจากเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจะได้ทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งในกิจกรรมเยาวชนจะได้ร่วมกันแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ การวิเคราะห์ตนเอง และการพัฒนาทักษะการคิดด้านต่างๆ การฝึกการมองโลกในแง่ดี และการปรับตัวในสถานการณ์เฉพาะหน้า ซึ่งสอดคล้องกับ ชีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์ (2551) ที่ได้กล่าวว่า ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรคและความยากลำบาก หรือ ความสามารถในการเผชิญอุปสรรคและเอาชนะปัญหา

หลังจากการที่เยาวชนที่ถูกต้องซึ่งได้เข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกต้องซึ่ง ผลการประเมินความสามารถในการเผชิญอุปสรรคก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกต้องซึ่ง “เยาวชน 4.0 เรียนรู้ ต่อสู้อุปสรรค” ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมผลการประเมินความสามารถในการเผชิญอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง และหลังการเข้าร่วมกิจกรรมผลการประเมินความสามารถในการเผชิญอุปสรรคอยู่ในระดับมาก และความสามารถในการเผชิญอุปสรรคด้านการคิดเชิงบวกและการมองโลกในแง่ดีของกลุ่มมีการพัฒนาขึ้นจากก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด เนื่องจากเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

ทั้งหมด 6 กิจกรรม จะได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดการวิเคราะห์ รู้จัก และเข้าใจตนเอง เรียนรู้การแก้ปัญหา ร่วมกัน การวางแผนชีวิตในอนาคต การคิดวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิตและเกิด กระบวนการคิดแก้ปัญหาและเผชิญอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ นอกจากนี้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมยังได้ ฝึกการมองโลกในแง่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วัฒนา ปัดถะโร (2552) ที่ได้ศึกษาผลของ กระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค(AQ) ของเยาวชนในศูนย์ฝึกและ อบรมเด็กและเยาวชน โดยที่เยาวชนจะต้องเข้าร่วมกระบวนการกลุ่มทั้งหมด 6 ครั้ง พบว่าเยาวชนในศูนย์ ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ที่เข้าร่วมโปรแกรมกระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาความสามารถในการเผชิญ และฝ่าฟันอุปสรรค(AQ) มีคะแนนความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค(AQ) สูงกว่าก่อนเข้า ร่วมโปรแกรม

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการส่งเสริมความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชน สามารถส่งเสริมได้โดยการให้เยาวชนทำกิจกรรมร่วมกัน ดังนั้นเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งที่ได้เข้าร่วม กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการเผชิญอุปสรรคของเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง “เยาวชน 4.0 เรียนรู้ ต่อสู้อุปสรรค” มีความสามารถในการเผชิญอุปสรรคหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าก่อนการ เข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากในกิจกรรมจะต้องส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักและเข้าใจตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง วิเคราะห์ความสามารถและความถนัดของตนเอง ส่งเสริมทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิต ตลอดจนสามารถคิดแก้ปัญหาและคิดเชิงบวกในการใช้ชีวิตได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1. ก่อนการแยกกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม ควรมีการรวมกลุ่มเพื่อชี้แจงการดำเนิน กิจกรรมโดยภาพรวมก่อน
2. ก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมควรมีการคัดระดับอายุของเด็กและเยาวชนให้มีความหลากหลาย เนื่องจากจะได้เห็นมุมมองความคิดของเยาวชนในช่วงวัยที่แตกต่างกัน
3. ก่อนการทำกิจกรรมควรจะต้องมีการประชุมทำความเข้าใจร่วมกันของวิทยากรประจำกลุ่ม เพื่อ การสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อนการจัดกิจกรรม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการจัดกิจกรรมควรพัฒนากิจกรรมที่สามารถให้ผู้ปกครองและเเกและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม ด้วยกัน

2. ควรพัฒนากิจกรรมแนะแนวเพื่อส่งเสริมเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้งให้มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และการดำเนินชีวิต

3. ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการกำหนดอายุของเด็กและเยาวชนที่ใกล้เคียงกัน ไม่ควรมีระยะห่างของวัยและอายุมากเกินไป

บรรณานุกรม

- กงศรี จุนละมานี. (2545). ผลการใช้โปรแกรมแนะแนวอาชีพที่มีต่อการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนมัธยมสมบูรณสาธิต มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว.
วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชมพูนุช เตชะนัตตา. (2550). การรับรู้ความสามารถของตนเองกับความสามารถในการชนะอุปสรรคของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณิชชา บุรณสิงห์. (2558). เด็กถูกทอดทิ้ง : ปัญหาที่สังคมต้องเยียวยา. [ระบบออนไลน์] เข้าถึงได้จาก : www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid
- ดาระณี พัฒนศักดิ์ภิญโญ. (2533). ผลการใช้ชุดการแนะแนวที่มีต่อแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนจิระประวัตวิทยาคม จังหวัดนครสวรรค์.
ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์ และทิพย์สุดา เมธีพลกุล. เขาวนในการแก้ปัญหา (AQ) เขาวนอารมณ์ (EQ) ของนักธุรกิจเชื้อสายจีน. วารสารเอเชียตะวันออกศึกษา. 16,1 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2554): 1-15.
- ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์. (2546). เอกสารประกอบการฝึกอบรม เรื่อง AQ เขาวนแห่งความอึด.
กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (อัดสำเนา)
- นิรันดร์ จุลทรัพย์. (2554). การแนะแนวเบื้องต้น. สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.
- นุชลี อุปภัย. (2555). จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วีพริ้นท์.
- บัวทอง สว่างโสภาคกุล. (2545). การแนะแนวจิตวิทยา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มาลินี จุฑาปะมา. (2552). จิตวิทยาการแนะแนว. บุรีรัมย์: เรวัตการพิมพ์.
- วิทยา นาควัชระ. (2544). วิธีเลี้ยงลูกให้ เก่ง ดี และมีสุข IQ EQ MQ AQ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ กู้ดบุ๊ก.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2551). เขาวนอารมณ์ ดัชนีเพื่อความสุขและความสำเร็จของชีวิต ฉบับปรับปรุงเพิ่มเอคิวและอีคิว. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วัฒนา ปัดถาวะโร. (2552). ผลของกระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาความสามารถในการเผชิญและฝ่าฟันอุปสรรค(AQ) ของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 4 จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและให้คำปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2545). เทคนิคการสร้าง IQ EQ AQ 3Q เพื่อความสำเร็จ. กรุงเทพฯ: สถาบันสร้างสรรค์ศักยภาพสมองศรีเอดิฟเบอร์น.
- ศิริภิญญา ตระกูลรัมย์. (2552). ผลของโปรแกรมแนะแนวกลุ่มในการเสริมสร้างปัญญาที่มีต่อพฤติกรรมที่นำไปสู่การออกกลางคันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนห้วยราชพิทยาคมบุรีรัมย์. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิริภิญญา ตระกูลรัมย์. (2554). ผลของโปรแกรม. ราชภัฏมหาสารคาม. วิจัยในชั้นเรียน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ศศิธร แสงใส. (2550). การศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะบางประการกับความความสามารถในการเผชิญอุปสรรค(AQ)ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต1. ปริญญาโทการศึกษามหาบัณฑิต (การวิจัยและสถิติการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Stoltz Paul G. (1997). *Adversity Quotient: Turning obstacles into opportunity*. New York: John Wiley.
- Stoltz Paul G. (2000). *Adversity Quotient @ Work: Make Everyday Challenges the Key to Your Success*. New York: Harper Collins Publisher.
- Stoltz Paul G & Erik Weihenmeiyer. (2006). *Adversity Advantage*. New York: Fireside Rockefeller Center.